

მიხილ ბაბაშვილი

კვლავ ზოგი ენობრივი უზუსტობების შესახებ ჩვენს პრესაში, რადიო- და ტელეგადაცემებში

სალიტერატურო ენაში ხშირად გვხვდება სხვადასხვა ხასიათის (ორთოგრაფიული, სინტაქსური, სტილისტიკური...) უზუსტობანი, დარღვევები, შეცდომები; გვხვდება განსაკუთრებით პრესაში, რადიო- და ტელეგადაცემებში. შემთხვევითი არ იყო, რომ „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ მესამე წიგნი (1980 წ.) მთლიანად მიეძღვნა თანამედროვე ქართული პრესის ენას. მასში მოთავსებულ წერილებში გაანალიზებულია ლექსიკურ ნორმათა დარღვევები, უზუსტობანი წინადადებათა აგების თვალსაზრისით, სხვადასხვა სტილისტიკური შეცდომა და ზოგი სხვა მოსავლელი საკითხი.

აღნიშნული წიგნის გამოსვლით, რა თქმა უნდა, არ დამთავრებულა საუბარი სხვადასხვა ენობრივ დარღვევაზე. კვლავ და კვლავ უნდა დავუბრუნდეთ მსგავს მოვლენებს, რათა შეძლებისდაგვარად მინიმუმამდე დავიყვანოთ ისინი.

ჩვენ ამჟამად გვინდა გამოვყოთ რამდენიმე საკითხი, რომლებიც აქტუალურად გვეჩვენება.

1. იგივე, ერთი და იგივე

„ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ შემოდასახელებული წიგნის წინასიტყვაობაში სინტაქსური ხასიათის დარღვევათა ნიმუშებს შორის მოყვანილია წინადადება: „მოთხრობა იგივე სტილში მთავრდება, როგორც იწყება“... (გვ. 6).

ამ მოვლენაზე საჭიროა ყურადღების საგანგებოდ გამახვილება, რამდენადაც იგი საკმაოდ გავრცელებულია როგორც ზეპირ მეტყველებაში, ისე ყურნალ-გაზეთებში (ასე გასინჯეთ, ცალკეულ მწერალთა ნაწერებშიც კი)¹.

¹ ამის შესახებ იხ. მ. კეკელიძე, „ერთი და იგივეს“ სწორად გამოყენებისათვის, ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, № 1, 1966, გვ. 62.

ჯერ კიდევ სკოლის მერხიდან ყველასათვის ცნობილია, რომ „იგივე“ მხოლოდ სახელობით ბრუნვაშია ასეთი ფუძით, ყველა დანარჩენ ბრუნვაში მას ენაცვლება სხვა ფუძე — „იმავე“.

მართლაც, ასეა ჩვენი კლასიკოსებისა და (ცალკეული გამონაკლისების გარდა) თანამედროვე მწერალთა ნაწერებში:

[ქართველები] ქალაქს მოიქცნენ იმავე ღამეს (ნ. ბარათ.).

ის უბედური კაცი... იმავე ადგილას დავიწახე (ილია).

იმავე ხეზე ყვავი იჯდა (ვაჟა).

[ფრიველები] იქიდანაც იმავე რიგითა და წესთ მოდიან (ი. გოგებ.).

ჩამოდი ცხენიდანს — იმავე ხმით განაგრძო ბეჯანამ (ლ. ქიაჩ.).

[მარიაში] ერთსა და იმავეს გაიძახოდა (შ. არაგვი).

გაიძახოდა ერთსა და იმავეს, ვინ იცის, მერამდენედ (დ. შენგ.).

წიგნები ეწვა ერთსა და იმავე ადგილას (ჭ. ლომთ.).

როგორ! — თითქმის ერთსა და იმავე დროს იკითხეს სუფრასთან მსბღომთ (შ. დად.).

მაგრამ ამ ბოლო დროს ეს წესი ხშირად ირღვევა. ამის ერთი ნიმუში ზემოთ იყო მოყვანილი. ჩვენ გვინდა მას დავუმატოთ სხვები:

ბანის დაშქირავებელს... ეძლევა სხვა, კეთილმოწყობილი, იგივე ფართობის საცხოვრებელი, რაც მანამდე ეპირა (აქომ.).

იგივე მინისტრის განცხადებით... (ტელ.).

იგივე სიტუაციაში აღმოეჩნდით... (აქომ.).

იგივე ისტორიას არ ახსოვს მაგალითი, რომ... (აქომ.).

ორიოდე მაგალითი იგივე მუსიკოსის შესახებ... (ტელ.).

ერთი და იგივე ასოებით შესრულებული წარწერა (აქომ.).

ერთი და იგივე თემის გადაძვრება (ტელ.).

ერთი და იგივე მწვერთნელის ორი მოსწავლე (ს. ციხე.).

ხდება ხოლმე, რომ ერთი და იგივე ტელეფონის ნომერს რამდენჯერმე ვერეფთ (აქომ.).

ეტყობა, ასე მოქმედის ან დამწერის სურვილია (ქვეცნობიერად), „გაამარტივოს“ ნაცვალსახელის ბრუნება; სახელობითშია „იგივე“ და ამიტომ თითქოს ასევე შეიძლება იყოს: „იგივემ“, „იგივეს“ და ა. შ. მაგრამ ჩვენ, ენის მომხმარებლები, შეზღუდული ვართ „იგი“ ნაცვალსახელის ბრუნებით: სახელობითი — იგი, მაგრამ მოთხრობითი — მან ან იმან, მიცემითი — მას ან იმას და ა. შ. „იგივე“ ხომ - ვე- ნაწილაკდართული „იგია“, ზოგი რამ, ეტყობა, პირდაპირ უნდა დავიზებოროთ ისე, როგორც ქართული სალიტერატურო ენა მოითხოვს.

2. გოგონა

სიტყვა „გოგო“ პირველ რიგში ნიშნავს ქალს ბავშვობის ასაკში (14—15 წლამდე), ხოლო „გოგონა“ ამ სიტყვის კნინო-

ბ ი თ-მ ო ფ ე რ ე ბ ი თ ი სახეობაა. რამდენიმე მაგალითი ლიტერატურიდან:

[ბეკია] ღმერთს ამას ვეუბრებოდა: ღმერთო, ელენეს გოგო აყოლო! (დ. კლდ.).

ათი-თორმეტი წლის გოგო... (ნ. ლორთქ.).

გოგონა ტირილ-ტირილით წავიდა თავისი პატებისაკენ (ნ. ლორთქ.).

თორმეტიოდე წლის ინგილო გოგონა... (ი. გოგებ.).

დედამ პაწია გოგონა შორიბლო, მწვანეზე დასვა (ი. გოგებ.).

საშინელი ეშმაკი და კუდიანი გოგონა იყო ეს კატო (ნ. ლომ.).

ლევია დაედევნა უკან ციციანთელების დაპერის სურვილით შებყრობილ თნავარ გოგონას (რ. გვებ.).

„დედეანაში“ რამ მოვხიბლა, ჩემო გოგონავ, კურდღლის ბაჭიამ თუ ჩიტების სტვენამ ვენახში? (ა. კალანდ.).

ჩვეულებრივია გამოთქმები: პატარა გოგონა, ცელქი გოგონა, (კქრიალა გოგონა... სამაგიეროდ, არ ითქმის: გასათხოვარი (ან გაუთხოვარი) გოგონა, მკერავი გოგონა, ფაბრიკაში მომუშავე გოგონები...

დღეს შეიძინევა ამ სიტყვის მნიშვნელობის გაფართოება: ხშირად „გოგონას“ ხმარობენ ქალიშვილის, მოწიფული ქალის მნიშვნელობით: [საქალაქთაშორისო სატელეფონო სადგურში] ტელეფონის პულტს უსხედან გოგონები და თავაულებლად მუშაობენ („კომ.“).

ცხადია, რომ ტელეფონისტები არ შეიძლება იყვნენ 10—15 წლის ბავშვები.

საქართველოს პირველობაზე ფარეკობაში გოგონები და ჰაბუკები მონაწილეობდნენ (ტელ.).

აქაც ქალიშვილები ივარაუდებიან, თუნდაც იმიტომ, რომ ჰაბუკებთან ერთად არიან ნახსენები. შდრ. მიწოდება: „თითოეული კომკავშირელი ქალიშვილი და ჰაბუკი XI ხუთწლედის წინა ხაზზე! („ახ. კომ.“).

რუსულში, როგორც ცნობილია, არის ორი სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვა: девочка და девушка. პირველი ნიშნავს სწორედ გოგოს, გოგონას, ხოლო მეორე — ახალგაზრდა გაუთხოვარ ქალს, ქალიშვილს, ქალწულს (ძველად барышня-ს იტყოდნენ ამ გაგებით).

ეტყობა, ამ სიტყვების (девочка-სა და девушка-ს) გარეგნული მსგავსების გამო, „გოგონა“ მიუყენეს მეორესაც. Девушка-ს ასეთი გააზრდებისათვის ხელი უნდა შეეწყოს იმის სურვილსაც, რომ ახალგაზრდა ქალი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „უფრო ახალგაზრდად“ იქნეს წარმოჩენილი.

რამდენიმე ათეული წლის წინათ ჩვენს ეკრანებზე მიდიოდა ფილმი „Девушка спешит на свидание“. ეს სათაური მაშინ სწორად იყო

თარგმნილი: „ქალიშვილს პაემანზე მიეჩქარება“. 1982 წ. გამოვიდა ახალი ფელმი „Девушка и гранд“. ამჟერად კი ქართველმა კინემატოგრაფისტებმა ეს სათაური თარგმნეს ასე: „გოგონა და გრანდი“ (თუმცა აღნიშნულ ფილმშიც გასათხოვარი ქალია მთავარი პერსონაჟი).

სამხატვრო გამოფენებზე, რეპროდუქციათა ალბომებში ნახატებს, რომლებზედაც მოწიფული ქალია (ან ქალები არიან) აღბეჭდილი, ხშირად ასეთი წარწერები აქვთ: „გოგონა ყვავილით“, „გოგონა და ჩიტი“, „გოგონები ღომთან“, „გიტარის დამკვრელი გოგონა“, ხოლო რუსულად იქვე ამოიკითხავთ სიტყვებს: „девушка с цветком“, „девушка с птичкой“, „девушки со львом“, „девушка, играющая на гитаре“...

„გოგონას“ მნიშვნელობის ასეთი „გადაწვევა“, ჩვენი აზრით, აუცილებლობით არ არის გამოწვეული, გაუგებრობაა.

3. საოცარი

ეს სიტყვა, როგორც მისი აგებულებიდანაც ჩანს, უნდა ითქვას ისეთ ვინმეზე ან რამეზე, რომელიც აოცებს, აცვიფრებს ადამიანს.

სწორედ ამ გაგებით იყენებენ მას ჩვენი მწერლები. ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლება მე-19 საუკუნის და თანამედროვე ლიტერატურიდან, რომლებშიც „საოცარი“ ძნელად თუ შეიცვლება სხვა სიტყვით:

[ირემი] რარიგ საოცარი მშვენიერებით მოიღვრებს კისერს! (ილია).

[კრუხები] საოცარი შეუცდომლობით მიხედნენ სუსტ მხარეს ქორისას (ი. გოგებ.).

ცრუბენტელამ თქვა:... უცხო ქვეყანაში... ისეთი საოცარი რამეები ვნახე, რომ თქვენ აქ სიზმარშიაც ვერ ეღიბებითო (ი. გოგებ.).

სადაც მომხიბვლელ საოცარ ჰანებს სტვენდა ბულბული (გ. ტაბ.).

მზად ვარ... გათენებამდე ვუცქირო რუბენს, ამოსვლას მზისას... საოცარ ფერებს (გ. ტაბ.).

[ამირანი] გარეგნობითაც საოცარ არსებას ჰგავს: მას ფშაურ თქმულები-სამებრ „საციერივით თვალები“ ჰქონდა (ივ. ჯავახ.).

ვარდს აღმოხდა ხშირ საოცარი (ა. კალანდ.).

ამ ბოლო დროს ქურნალ-გაზეთებსა და ტელევიზიაში (აქა-იქ მხატვრულ ლიტერატურაშიც კი) მეტისმეტად ხშირად იხმარება სიტყვა „საოცარი“ და მისგან მიღებული „საოცრად“ და „საოცრება“, არის თუ არ არის საჭირო, ესადაგება თუ არა მომდევნო სიტყვას. ზოგჯერ ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მისი მოქმელი სხვა სიტყვას ვერ პოულობს კარგის სათქმელად იმის შესახებ, ვინც ან რაც ძალიან მოსწონს, ვინც უნდა, რომ კარგად დაახასიათოს; ასევე, „საოცრად“

თარგმნილი: „ქალიშვილს პაემანზე მიეჩქარება“. 1982 წ. გამოვიდა ახალი ფელმი „Девушка и гранд“. ამჯერად კი ქართველმა კინემატოგრაფისტებმა ეს სათაური თარგმნეს ასე: „გოგონა და გრანდი“ (თუმცა აღნიშნულ ფილმშიც გასათხოვარი ქალია მთავარი პერსონაჟი).

სამხატვრო გამოფენებზე, რეპროდუქციათა ალბომებში ნახატებს, რომლებზედაც მოწიფული ქალია (ან ქალები არიან) აღბეჭდილი, ხშირად ასეთი წარწერები აქვთ: „გოგონა ყვავილით“, „გოგონა და ჩიტი“, „გოგონები ღომთან“, „გიტარის დამკვრელი გოგონა“, ხოლო რუსულად იქვე ამოიკითხავთ სიტყვებს: „девушка с цветком“, „девушка с птичкой“, „девушки со львом“, „девушка, играющая на гитаре“...

„გოგონას“ მნიშვნელობის ასეთი „გადაწვევა“, ჩვენი აზრით, აუცილებლობით არ არის გამოწვეული, გაუგებრობაა.

3. საოცარი

ეს სიტყვა, როგორც მისი აგებულებიდანაც ჩანს, უნდა ითქვას ისეთ ვინმეზე ან რამეზე, რომელიც აოცებს, აცვიფრებს ადამიანს.

სწორედ ამ გაგებით იყენებენ მას ჩვენი მწერლები. ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლება მე-19 საუკუნის და თანამედროვე ლიტერატურიდან, რომლებშიც „საოცარი“ ძნელად თუ შეიცვლება სხვა სიტყვით:

[ირემი] რარიგ საოცარი მშვენიერებით მოიღვრებს კისერს! (ილია).

[კრუხები] საოცარი შეუცდომლობით მიხვდნენ სუსტ მხარეს ქორისას (ი. გოგებ.).

ცრუბენტელამ თქვა:... უცხო ქვეყანაში... ისეთი საოცარი რამეები ვნახე, რომ თქვენ აქ სიზმარშიაც ვერ ეღირსებითო (ი. გოგებ.).

სადაც მომხიბვლელ საოცარ პანგებს სტვენდა ბულბული (გ. ტაბ.).

მზად ვარ... გათენებამდე ვუცქირო რუბენსს, ამოსვლას მზისას... საოცარ ფერებს (გ. ტაბ.).

[ამირანი] გარეგნობითაც საოცარ არსებას ჰგავს: მას ფშაურ თქმულები-სამებრ „საცეროვით თვალები“ ჰქონდა (ივ. ჭავჭავ.).

ვარდა აღმოხდა წმიდ საოცარი (ა. კალანდ.).

ამ ბოლო დროს ქურნალ-გაზეთებსა და ტელევიზიაში (აქა-იქ მხატვრულ ლიტერატურაშიც კი) მეტისმეტად ხშირად იხმარება სიტყვა „საოცარი“ და მისგან მიღებული „საოცრად“ და „საოცრება“, არის თუ არ არის საჭირო, ესადაგება თუ არა მომდევნო სიტყვას. ზოგჯერ ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მისი მიტყმელი სხვა სიტყვას ვერ პოულობს კარგის სათქმელად იმის შესახებ, ვინც ან რაც ძალიან მოსწონს, ვინც უნდა, რომ კარგად დაახასიათოს; ასევე, „საოცრად“

ტურული ძეგლია“, ანდა: „თემის ხეობაში მრავლადაა არქიტექტურული ძეგლები“).

მაშვეს საოცრად მოსწონს რ. ინანიშვილის მოთხრობები (რად).

პროფ. ბუჩარდი და მისი კოლეგები საოცრად განცვიფრებული არიან ამ გარემოებით. („ლიტ. საქ.“).

საოცარ შთაბეჭდილებას ტოვებს ნოქანდაკის საოცარი სამყარო. (ტელ.).

„საოცრად მოსწონს“ სტილისტიკურად უმართებულოა, ხოლო „საოცრად განცვიფრებული“ და „საოცარ შთაბეჭდილებას ტოვებს... საოცარი სამყარო“ ხომ ყოვლად უხეირო ტავტოლოგიაა.

ერთ ნიჟიერად, მართლაც მხატვრულად დაწერილ ქრონიკას, რომელიც დიდი ინტერესით იკითხება, ჩვენი აზრით, ერთგვარ ჩრდილს აყენებს ის, რომ თითქმის ყოველ გვერდზე (ზოგჯერ ერთ გვერდზე — რამდენჯერმე) გვხვდება ეს სიტყვა: „საოცრად ბრძნული ლეგენდა“, „საოცრად მორიდებული იყო“, „სულიერად საოცრად ფაქიზი“, „იგი ცხოვრებაში საოცრად ზომიერი იყო“, „საოცრად სუსტი ქალი“, „ქალს სული საოცრად ნაზი ჰქონდა“ და სხვ.

კიდევ ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლებოდა როგორც გაზეთებიდან, ასევე რადიო- და ტელეგადაცემებიდან და აგრეთვე ზოგი მწერლის ნაწარმოებებიდან, მაგრამ ესეც საკმარისად მიგვაჩინა იმის ნათელსაყოფად, თუ რა უსიანივნო შთაბეჭდილებას ტოვებს მკითხველზე ან მსმენელზე თავისთავად „უწყინარი“ სიტყვა, როდესაც მას იყენებენ არა თავის ადგილას ან მეტისმეტად ხშირად.

ასეთ შეუსაბამობათა შესახებ აკად. არნ. ჩიქობავა წერს: „სტილისტიკური მინიმუმის დარღვევა იმაში მდგომარეობს, რომ გადმოსაცემი შინაარსის თვალსაზრისით, მნიშვნელობის მიხედვით, გამოთქმაში ნახმარის სიტყვები ერთმანეთს არ შეეფერება“ (ხაზი ავტორისა)ᄁ.

ეტყობა, რედაქციებმა მეტი კონტროლი უნდა გაუწიონ ცალკეული ავტორების გამოსაქვეყნებელ წიგნებს, სტატიებს თუ ეთერში გამოსაცემი მასალის ტექსტს, რომ „საოცარისა“ და მისგან მიღებული სიტყვების ხმარება შემცირდეს საერთოდ, განსაკუთრებით კი გამოირიცხოს ისეთ კონტექსტში, სადაც აშკარად ზედმეტია, სტილისტიკურად გაუმართლებელია.

3 არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, I, მესამე შეცვებული გამოცემა, თბ., 1946, გვ. 170.

4. რუსული უმახვილო ო-ს გადმოცემა

დიდი ხანია, რაც ქართულ ენაში დამკვიდრდა წესი — რუსული უმახვილო ო-ს გადმოცემა ო-თი. ამის შესახებ „თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებში“ ვკითხულობთ: „...უმახვილო ო-ს შემცველი რუსული და რუსულის გზით შემოსული სიტყვები, აგრეთვე საკუთარი სახელები და გვარები, გეოგრაფიული სახელები ქართულში გადმოიცეს ო-თი. მაშასადამე, გვექნება: ტოლსტოი (და არა ტალსტოი), დოსტოევსკი (და არა დასტაევსკი); ბორის გოდუნოვი (და არა ბარის გადუნოვი), ლომონოსოვი, გრიბოედოვი, ვორონცოვი, ბოროდინი, ოსტროვსკი... და მრავალი სხვა“⁴.

ეს მარტივი წესი თითქოს ყველამ კარგად იცის; მართლაც, ასეთ სახელებს, ა-თი დაწერილს, ახლა ვეღარსად შეგხვდებით; ვერც ზებირ ნეტყველებაში ვაიგონებთ ლამანოსოვს, გრიბედოვს, დასტაევსკის და მისთანებს⁵.

მაგრამ აი, ფეხბურთის მატჩებს რეპორტაჟის დროს ზოგი ჩვენი რადიო- და ტელეკომენტატორი მოქცეულია რუსული გამოთქმის გაელენის ქვეშ და მათ მტყუვლებაში ფეხბურთელების, მწვრთნელების, მსაჯების გვარები ისმის ასე: „ბურთი აქვს ლაზინსკის“, „ურტყამს პანამარიოვი“, „სალავიოვი წაიქცა“, ასევე: ჩენსაკოვი, პრაკაპენკო, ლაბანოვსკი, მალაფეევი, დარონინი და სხვ.

ქართული ორთოეპიის წესი შედარებით მარტივია: ჩვეულებრივ ითქმის ისე, როგორც იწერება. ზემომოყვანილ რუსულ გვარებში გახაზული ანების ნაცვლად ქართულად იწერება ო (როგორც რუსულშია) და, მაშასადამე, გამოითქმის (უკვე რუსულისაგან განსხვავებით) ასევე, ო-დ: ლოზინსკი, პონომარიოვი, სოლოვიოვი, ჩენსაკოვი, პრაკაპენკო, ბოროვსკი, დოვგობოლოვი, კოსოლაპოვი, პოგორელოვი, პოტოჩნიაკი, ბოლანოვსკი, მალაფეევი, დორონინი...

⁴ თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, თბ., 1970, გვ. 31—32.

⁵ სხვათა შორის, მე-19 საუკუნეში და მე-20 საუკუნის 20—30-იან წლებამდე ქართულში იშვიათობა არ იყო რუსულ და რუსულის გზით შემოსულ სიტყვებში ა იქ, სადაც დღეს ო არის დამკვიდრებული; მოვიგონოთ თუნდაც ილიას „მგზავრის წერილებიდან“ აფიცერი ან მ. ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ მიორი არლოვა: ჩვეულებრივი იყო: კამისია, კამიტეტი და მისთანები, მაგრამ საერთო წესიდან ეს გადასრა დაძლეულ იქნა და ახლა ასე აღარც არავინ ამბობს და არც წერს ვინმე.

ამ საყოველთაოდ ცნობილ წესზე იმიტომაც საჭირო ყურადღების გამახვილება, რომ კომენტატორი, რომელიც ამბობს „სალავიოვს“, „დალგაპოლოვს“, „პატაჩინიაცსა“ და მისთანებს, რუსული უმახვილო ო ბგერის ა-დ გამოთქმას ახვევს თავს რადიომსმენელებსა და ტელემაყურებლებს და, მაშასადამე, დიდი ხნის წინათ დამკვიდრებული და ყველასაგან გაზიარებული წესის რევიზიას ახდენს.
